

Rinta-Nikkolan toisaalta hyvään, toisaalta ruotsinmukaiseen kieleen, lukeminen sujuu ja huomaamattaan alkaakin nauttia teoksen geografisesta ja historiallisesta annista. Teoksen saaminen julki kirjana on merkittävä kulttuuriteko. Ajankohtaistuuko Djurberg uudestaan? Vuonna 1910 ilmestyneen Tietosanakirjan toisessa osassa on Djurbergistä kymmenen rivin artikkeli. Hänet määritellään ruotsalaiseksi jumaluusoppineeksi, joka »harrasti lämpimästi» lappalaisten ja juutalaisten käännyttämistä ja jota pidettiin pietistien salaisena kannattajana. Djurbergin maantieteellisestä tuotannosta ei mainita mitään. Lähes samanlaisena artikkeli julkaistiin Ison Tietosanakirjan 1931 ilmestyneessä toisessa osassa. 1960-luvun tietosanakirjoissa ei Djurbergiä enää ole — olisiko syytä palauttaa hänet nykykirjoihin? Ja kuinka kauniisti ja kaukonäköisesti herättänyt Djurberg ja Rinta-Nikkola kuvasivatkaan Hämeenlinnan läänin: *Maasa kasvaa*

runsaasti iyviä ia on ihanat ruoho-maat. Ja Hämeenlinnassa on maanherran istuin. ■

KALEVI KOUKKUNEN
Sokinsuontie 5 B 33
02760 Espoo

LÄHTEET

- Eteläpohjalaisia elämäkertoja 1965.* M–Ö. Toimituskunta: Reino Ala-Kulju ym. Vaasa: Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliitto.
- JUSSILA, RAIMO 1998: *Vanhat sanat. Vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä.* SKST 696 ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAPOLA, MARTTI 1960: *Sanojemme ensiesiintymiä Agricolaista Yrjö Koskiseen. Valikoima.* Tietolipas 22. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VIRON KIELEN TUTKIMUKSEN HISTORIAA

Reet Kasik *Johdatus viron kielen tutkimukseen.* Castrenianumin toimitteita 55. Helsinki: Suomalais-ugrilainen laitos & Suomalais-Ugrilainen Seura 1999. 282 s. ISBN 952-5150-28-3.

Viron ja suomen kirjakielen historiaa paljastuu niin eroja kuin yhtäläisyyksiäkin. Kumpaakin kieltä on alettu kirjoittaa 1500-luvun alkupuolella, ja kummankin kielen yliopisto-opetus alkaa lehtorinviran perustamisella 1800-luvun alussa. 1800-luku oli »murteiden taistelun» aikaa: Suomessa kirjakieleen otettiin itämurteiden aineksia ja Virossa pyrittiin yhteen kirjakieleen pohjois- ja eteläviron yhdistämisellä. Kirjakielen vakiinnuttamiseen liittyi myös kielen kehittämistä ja normittamista. Näin sekä suomesta että virosta kehitettiin täysimittaiset, mihin tahansa käyttöön sopivat sivistyskielet. Varsinkin uutta sanastoa tässä

työssä tarvittiin paljon. Sotien jälkeen kehitys kulki eri tavoin, mutta kymmenkunta viime vuotta ovat taas olleet lähenemisen aikaa.

Reet Kasikin *Johdatus viron kielen tutkimukseen* tarjoaa läpileikkauksen viron kielitieteen kehityksestä. Teoksen ensimmäinen osa alkaa varhaisimmista kieliopista ja päättyy Neuvostoliiton miehitykseen, vuoteen 1940. Toisessa osassa käsitellään vuosia 1944–1998. Kasikin kirja on ensimmäinen kokonaisesitys viron kielen tutkimuksen historiasta. Se on syntynyt ensi sijassa yliopisto-opetuksen tarpeisiin, mutta perusteellisena ja yleistajuisena se sopii hy-

vin käsikirjaksi kaikille asiasta kiinnostuneille. Tekstissä on runsaasti kirjallisuustietoja, ja joka luvun lopussa on erikseen lueteltu aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, mikä lisää kirjan käyttökelpoisuutta.

STAHLISTA KIELENUUDISTUKSEEN

Kasikin kirjan ensimmäinen luku esittelee vanhimmat viron kielen kuvaukset 1600- ja 1700-luvuilta. Tuon ajan kieliopinkuvauksen pohjana oli latina. Kuvaukseen vaikutti myös kieliopintekijän äidinkieli, joten varhaisin kieliopinkuvaus oli Virossa latinalais-saksalaista, Suomessa puolestaan latinalais-ruotsalaista. Muukalaisen mallin vaikutuksen näkee selvästi esimerkiksi sijamuotosysteemistä: käytössä olivat vain latinan sijat eli nominatiivi, akkusatiivi, genetiivi, datiivi, ablatiivi ja vokatiivi. Ensimmäisen pohjoisviron kieliopin laati Heinrich Stahl vuonna 1637 ja eteläviron kieliopin Johann Gutsclaff vuonna 1648. Kummassakin kirjassa oli mukana myös sanasto-osa. Petrauksen kielioppi oli ensimmäinen suomen kielen kielioppi, ja se ilmestyi samoihin aikoihin eli vuonna 1649. 1600- ja 1700-luvulla ilmestyi yhteensä kuusi viron kielioppia. Kasik toteaa, että vähitellen »[k]irjoittajat oppivat paremmin tuntemaan paikallista kieltä, niin että kieliopit ja sanakirjat sisälsivät yhä enemmän kielenainetta ja vastasivat 1600-luvun lopulta alkaen jo melko hyvin todellista kielenkäyttöä». Kirjakielen normiksi tuli vuonna 1739 ilmestynyt Thor Hellen koko Raamatun pohjoisvirolainen käännös.

1800-luvulla tärkeäksi keskustelunaiheeksi nousi kahden kirjakielen ongelma. Siitä kirjoitettiin jo vuosisadan alkupuolella J. H. Rosenplänterin toimittamassa aikauskirjassa *Beiträge zur genauern Kenntniz Estnischen Sprache*, mutta tavoitteen saatiin vasta kansallisen heräämisen

aikana 1860- ja 1870-luvulla. *Beiträgen* muita teemoja olivat kielisukulaisuus, viron rakenteen kuvaus ja oikeinkirjoituskysymykset. Vähitellen irtauduttiin latinan kahleista, ja alettiin lähestyä nykyisenkaltaista kieliopinkuvausta. Eduard Ahrensin vuonna 1843 ilmestynyt kielioppi oli ensimmäinen uudentyypinen viron kielioppi. *Beiträge* ja Ahrensin kielioppia Kasik käsittelee luvuissa kolme ja neljä.

1800-luvun lopun virolaiseen kielentutkimukseen Kasik paneutuu Faehlmannin, Wiedemannin, Vesken ja Viron kirjamiesten seuran ympärille rakennetuissa luvuissa. Kasik jakaa 1800-luvun kielentutkimuksen kolmeen suuntaan: »(1) Kieliaineiston kerääminen ja kuvaaminen. – (2) Vertaileva kielitiede ja sukukielten historian kuvaus. – (3) Muut – keskittyivät pääasiallisesti yhtenäisen viron kirjakielen kehittämiseen.» Aineiston kerääjistä merkittävin oli viimeinen estofiili, saksalaissyntyinen viron kielen tutkija F. J. Wiedemann. Hän kirjoitti virolais-saksalaisen suursanakirjan ja viron kielen deskriptiivisen kieliopin. Mihkel Veske puolestaan toi Viroon vertailevan kielitieteen menetelmät.

1900-luvun alku oli kielenuudistuksen aikaa. Uudistusliikkeen johtohahmona toimi Johannes Aavik, jonka tunnettuna iskulauseena oli »Keele kaunima kõlavuse poole!». Kauneuden lisäksi tärkeitä päämääriä olivat lyhyys, tarkoituksenmukaisuus ja omaperäisyys. Kaikki eivät hyväksyneet Aavikin ajatuksia, joten virolaiseen kielentutkimukseen muodostui kolme erilaista suuntaa: uudistusmielinen, konservatiivinen ja maltillinen suunta. Uudistusmieliset (mm. Johannes Aavik ja Villem Grünthal) halusivat rikastaa kieltä lainaamalla muita kielistä, mutta konservatiivit olivat koko uudistusta vastaan. Maltilliset (mm. J. V. Veski) puolestaan uskoivat, että uudistuksen tarpeet löytyvät kielestä itsestään. Sekä Aavik että Veski ovat saaneet Kasikin kir-

jassa oman lukunsa. Ensimmäisen osan vii-meiset luvut käsittelevät viron kielen tutki-musta Tarton yliopistossa 1920- ja 1930-luvuilla sekä Andrus Saarestea ja murteen-tutkimusta.

LAITOSTEN HISTORIAA

Tietoja Virossa harjoitetusta viron kielen yliopisto-opetuksesta ja viron kielen tutki-muslaitoksista löytyy monesta luvusta. Van-hinta historiaa on esitelty pitkin ensimmäis-tä osaa: yliopisto-opetus alkoi lehtorinviran perustamisella jo vuonna 1803, kun Suo-messa vastaava virka perustettiin vuonna 1829. Kansalliskielen professorinvirka saa-tiin Suomeen vuonna 1851, mutta Viroon vasta itsenäistymisen myötä vuonna 1919, jolloin Jaan Jõgever astui virkaansa. Mo-lemmissa maissa opetus oli aluksi etupääs-sä käytännön kielitaidon opetusta, Virossa saksankieliselle ja Suomessa ruotsin-kieliselle sivistyneistölle. Ensimmäiset opet-tajat eivät olleet äidinkieliä eikä opetus-kieli ollut sama kuin opetettava kieli.

Viron itsenäisyyden ajan vaihetta käsi-tellään omassa luvussaan. Ensimmäinen it-senäisyyden aika on merkittävä, koska vas-ta silloin kansallisista tieteistä tuli profes-sorinvirkojen perustamisen myötä täysimit-taisia oppiaineita. Samalla yliopiston ope-tus- ja tutkimuskieleksi tuli viro. Kielitie-teellinen tutkimus painottui sanakirjahank-keisiin, murteisiin ja kielenuudistukseen. Kielihistorian tutkimus oli Virossa vähäis-tä. Viron historiallinen tutkimus keskittyi Suomeen (esim. E. N. Setälä, Heikki Ojan-suu ja Lauri Kettunen).

Kirjan toisen, maailmansodan jälkeistä aikaa käsittelevän osan aloittaa katsaus vi-ron kielen tutkimuslaitoksiin. Heti sodan jälkeen tilanne oli lohduton; suuri osa tutki-joista oli paennut ulkomaille, mutta opetus saatiin kuitenkin järjestettyä. Neuvostomal-lin mukaan tutkimus ja opetus haluttiin eril-

leen, joten vuonna 1947 perustettiin Tart-ton kielen ja kirjallisuuden tutkimusinsti-tuutti, nykyisen Eesti keele instituutin edel-täjä. Tutkimuslaitokseen siirrettiin kaikki viron ja suomalais-ugrilaisten kielten ko-koelmat. Kun laitos siirtyi vuonna 1952 Tal-linnaan, yliopiston laitokset jäivät ilman aineistoja. Niinpä Tartossa aloitettiin heti uuden murrearkiston kokoaminen.

Neuvosto-olojen vaikutus tutkimukseen ja opetukseen tulee esiin myös muissa koh-dissa. Käytännön vaikeuksina olivat valtion kustannusmonopoli ja eristyneisyys. Ulko-mailla ilmestyvän tutkimuskirjallisuuden saanti oli vaikeaa ulkomaille suuntautuvas-ta yhteydenpidosta ja matkustelusta puhu-mattakaan. Yhteiskunnan ilmapiiri vaikut-ti myös muuten: »1940- ja 1950-luvuilla viron kieli eli pysähtyneisyyden, valvonnan ja rajoitusten aikaa niin kuin koko muukin elämä. Vaikka elävän kielen spontaani ke-hitys ei voi koskaan pysähtyä, sitä ei hyväk-sytty, eikä normitetun kirjakielen rinnalla sallittu virallisesti muita kielimuotoja.»

1960-luvulla ilmapiiri väljeni. Vuonna 1965 muodostettiin Tarttoon modernin kieli-tieteen tutkimusryhmä, generatiivise gram-matika grupp eli GGG, jossa myös Kasik oli itse mukana. Ryhmä alkoi julkaista Keel ja struktuur -artikkelikokoelmaa ja Keele mo-delleerimise probleeme -sarjaa. Ryhmällä oli yhteyksiä ulkomaille, ja sen jäsenten ar-tikkeleja julkaistiin kansainvälisillä fooru-meilla. 1970- ja 1980-luvuilla vastaavan-kaltaisia hankkeita ei enää saatu vireille.

1940-LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN

Kirjan toinen osa on nimeltään »Kielitie-teen kenttä laidasta laitaa. 1944–1998». Käsitteilytapa on tutkimusaloittainen. Kasik käy tarkasti läpi omissa luvuissaan kielen-ohjailun ja kirjakielen kehityksen, kielihis-torialliset tutkimussuunnat, murteentutki-

muksen, sanastontutkimuksen ja sanakirjat, nykyviron rakenteen ja lopuksi semantiikan ja tietokoneлингвистиikan. Joka luvun alussa on lyhyt historiallinen katsaus.

Kasik esittelee tutkijat, merkittävimmät tulokset ja julkaisut. Esitystapa on selkeä ja esimerkkejä on paljon, joten kirja sopii hyvin viron perusopin kurssikirjaksi. Kirja käy myös johdatukseksi viron kielen rakenteeseen. Esitellyiksi tulevat fonetiikan ja fonologian sekä muoto- ja lauseopin pääkohdat, samoin sananmuodostuksen periaatteet.

Periaatteessa kirja ulottuu viime vuosiin saakka, mutta käytännössä paino on varhemmissa vuosikymmenissä. Kielihistoriallisista tutkimussuunnista esiin nousevat kirjaviron ja sanaston historia. Äännehistorian tutkimus ei saavuttanut Virossa koskaan vakaata asemaa toisin kuin Suomessa. Murteentutkimus ja murreaineiston keruu on ollut suosittua kummassakin maassa: sekä viron että suomen suurten murre-sanakirjojen ilmestyminen on päässyt alkuun vuosikymmenten toimitustyön jälkeen. Myös muita samankaltaisia sanakirjahankkeita on, esimerkiksi nykykielen suur-sanakirjan teko. Nykysuomen sanakirja ilmestyi jo 1960-luvulla, mutta Eesti kirja-keele seletussõnaraamatun viimeiset osat ovat vasta tulossa. Erikoissanakirjoja Virossa on ilmestynyt runsaammin kuin Suomessa osin siksi, että sanastontutkimuksen pääpaino on ollut leksikografiassa. Nykyviron rakenteen tutkimuksen merkkitöksena on mainittava laaja nykyviron tieteellinen kielioppi Eesti keele grammatika I–II, joka ilmestyi viime vuosikymmenen puolimaissa.

Kasikin teos on siinäkin mielessä kie-

tova, että lukija pääsee mielessään vertailemaan suomalaista kielentutkimusta virolaiseen. Yhtäläisyyksistä huolimatta löytyy myös paljon eroja. Tutkimusalat voivat olla samoja, mutta asioiden painotukset ja tutkimusperinne erilaiset. Perinteinen käsitys saattaa olla se, että Virossa kielentutkimus on ollut konservatiivisempaa kuin Suomessa ja että se on käyttänyt paljon tarmoa kielenohjailuun ja kielenhuoltoon. Kasik kuitenkin osoittaa, että neuvostoajanakin pyrittiin seuraamaan kielitieteen kansainvälistä kehitystä.

LOPUKSI

Kasik käy kaikki vaiheet tarkasti läpi ja esittelee nimenomaan Virossa tehtyä viron kielen tutkimusta. Myös ulkovirolaisten toimintaa esitellään, samoin joidenkin suomalaisten. Kirjan jakaminen kahteen osaan tuntuu hyvältä ratkaisulta. Varhaisimpien vuosisatojen tutkimus- ja opetustyöllä on enää lähinnä historiallista mielenkiintoa, vaikka sen pohjallehan kaikki nykyinen toki rakentuu. Nykykielen kannalta 1900-luvun alun kielenuudistuksen aika oli erityisen merkittävä.

Kasikin kirja on monikäyttöinen. Sen avulla saa oivan kokonaiskäsityksen viron kielen historiasta ja tutkimuksesta. Selkeä sisällön ryhmittely, tekstiin sisällytetyt kirjallisuustiedot ja lopussa oleva henkilöhakemisto mahdollistavat kirjan käyttämisen myös hakuteoksena. Vastaavaa teosta ei ole aiemmin julkaistu edes viroksi. ■

TONI SUUTARI

Sähköposti: toni.suutari@helsinki.fi